

SEREGÉLY Orsolya

újságíró, Magyar Szó; egyetemi hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Vallástudomány MA
seregelyorsi@gmail.com

A VALLÁSI TISZTASÁG ÉS TISZTÁTALANSÁG A MENSTRUÁLÓ NŐNÉL

Religious Purity of Women during their Menstrual Cycle

Religijska čistoća žena tokom menstrualnog ciklusa

Tanulmányom a vallási tisztaság és tisztátalanság, azon belül pedig a menstruáló nő rituális tisztaságának és tisztátalanságának aspektusait dolgozza fel. Szakirodalmi kutatásomban nemcsak összefoglalom a főbb tabukat, amelyek a menstruáló nőt övezték az archaikus társadalomban, hanem korszakonként és a nagyobb vallási hagyományok mentén is bemutatom, hogyan viszonyultak a menstruáló nőhöz, melyek voltak a fő tabuk, korlátozások, valamint hogy ezek a hagyományok, tabuk milyen színben tüntetik fel a nőt. A kutatásom során két fő hozzáállást különítettem el: az egyik, amely a menstruáló nőt tisztátalannak és veszélyesnek, a másik pedig, amely erősnek és hatalmasnak tekinti. Mindkét elméletet példákkal szemléltetem, hogy érezhetően elválasztható legyen ez a két hozzáállás. Témám feldolgozása során nemcsak vallási szövegekkel dolgoztam, hanem több kulturális antropológus és feminista szerző munkáját is figyelembe vettem, ezáltal új szempontokkal gazdagítva kutatásomat. Külön kiemeltem Joseph Brown kulturális antropológusnak *A szent pipa* című munkáját, amely az oglala sziú indiánok szokásait mutatja be, valamint Mary Douglasnak a *Purity and Danger* című kötetét, amely a tisztaságról szól. Ez a két kötet jelentősen hozzájárult munkám rétegebb kidolgozásához. A nő, a vér és a menstruáció olyan szimbólumok, amelyek jelentései vallási szempontból is érdekesek. Ezeket a szimbólumokat olyan tabuk veszik körül, amelyek egymáshoz kapcsolódnak, sokszor ellentmondásosak, valamint eltérő attitűddel rendelkeznek. Szakirodalmi kutatásom során kiemelem azokat a hagyományokat, szokásokat és tabukat, amelyek összekötik a különböző kultúrákat, vallásokat, sőt analogikus formában ugyan, de a modern korban is megtalálhatóak.

Kulcsszavak: menstruáció, rituális tisztaság, tabu, tradíció, vallási hagyományok, vallás, nők, modern tabuk

BEVEZETÉS

Tanulmányom célja az, hogy egy szakirodalmi kutatás mentén bemutassa a nő rituális tisztaságát és tisztátalanságát, a törzsi társadalmaktól kezdve a nagyobb vallások hagyományáig. Kutatásom középpontjában a menstruációs tabuk állnak, hiszen a vallás szempontjából a vér, a nő és a nő tisztasága nagy jelentőségű, és ezek a szimbólumok a menstruációban összpontosulnak.

Két nagyobb nézet ütközik, ezeket szeretném írásomban is reprezentálni: az egyik, amely a menstruáció idején hatalmasnak és szentnek tekinti a nőt, a másik pedig, amely hatalmasnak, de tisztátalannak. A törzsi népek tabuinak leírásánál figyelembe véve ezt a megállapítást, mindkét esetre bemutatok egy-egy példát.

Szakirodalmi kutatásomban nagy hangsúlyt helyezek a téma vallásantropológiai és vallástörténeti forrásainak elemzésére. A tabuk, hiedelmek és tiltások minden vizsgált korszakban fellelhetők voltak, minden korszakban érte a nőt valamilyen rituális korlátozás a havi ciklusuk időszakában. A Biblia és a Korán is kitér a menstruáló nőre, ebből is láthatjuk, hogy valóban egy meghatározó motívumról van szó, amelyhez minden kultúrában és korszakban rendelkezések kötődtek. Mi történik ilyenkor a nővel, mi okozza a vérzést? Mit tehet, és mit nem tehet ilyenkor a nő, mi a biztonságos és mi a veszélyes? Számos rendelkezést vissza tudunk vezetni racionális egészségügyi okokra is, de példáimból és dolgozatomból látni fogjuk, hogy a racionális és az irracionális magyarázat, valamint a szokás közötti határ gyakran elmosódik. Nemcsak a vallási életben leljük meg ezeket a kérdéseket, hanem az irodalom is foglalkozik a témakörrel. Miért szegény a menstruáció? Miért kell a nőt tisztátalannak tekinteni addig, amíg ez az egyébként teljesen természetes folyamat tart?

Mi a közös a törzsi kultúrákban, a vallási tradíciók szabályai szerint élő nők és a havi ciklus modern nyugati felfogása között? Az, hogy a nőt a menstruáció „megjelöli”, amely a modern korszakban is kellemetlen, lényegében tabusított téma. Amíg a törzsi kultúrákban a nő ebben a periódusban tisztátalannak számított, de inkább spirituális vonatkozásban, addig a tisztátalanság fogalma a modern korban fizikai értelmet nyert.

1. VÉR, NŐ ÉS TABU – AZ ALAPFOGALMAK ÉRTELMEZÉSE

Mindenekelőtt fontos áttekintenünk, mit is jelképez a vér, a piros szín és a nő. Mivel a menstruációs tabukban is ezek az elemek kapcsolódnak egybe, meg kell vizsgálnunk néhány fontos szimbólumot és fogalmat. A *Szimbó-*

lumtár szócikke szerint a vér sokrétű szimbolikával rendelkezik. Nemző és maszkulin, a vér megtermékenyít és megtisztít. Erős a vér és a víz közötti párhuzam, hasonlóképpen tisztít és gyógyít mindkettő. Kiengeszteli az isteneket, az élet és a lélek lakhelye, mágikus ereje van, ugyanakkor a szennyezett vér balszerencsét és betegséget is okoz. Lehet ellenségeskedés jele, ha alvadt, piszkos vérről, sebből eredő vérzésről van szó, azaz pusztító erejű is. A Bibliában az Úr pusztító haragját jelképezi, a zsidóknak viszont a védelmet jelenti az áldozati bárány vérével festett jelzés. Továbbá vérontás nélkül nincs bűnbocsánat (PÁL–ÚJVÁRI 487).

A vér tehát a termékenység és az élet, ugyanakkor a halál és az áldozat szimbóluma is lehet, a menstruációs vér viszont egyértelműen tisztátalan. Ez amiatt is paradoxon, mivel a vér csak bizonyos esetekben negatív jelentésű, elsősorban akkor, ha sebeztségből származik. Ennek ellenére több kultúrában ünneplik a vért mint a legszentebb anyagot, ami életet hoz létre, a legerősebb áldozat pedig mindig a véráldozat. A vér értékes: nem végtelen a mennyisége, mindenkiben van, és mégsem látható. Annyira jelentős, hogy sok teremtésmítoszban a teremtés alapeleme. Ezzel ellentétben a menstruációs vér – és gyakran a szüléskor távozó vér is – szennyezettnek számít. Mindez a jelképiség hatványozódik a nőknél, akik önmagukban tiszták – hiszen a nő szűzként tiszta, asszonyként pedig a termékenységet szimbolizálja –, ám ha menstruál, akkor ez a tisztaság és szerep megváltozik, időlegesen kirekesztik a nőt, mintha fertőző lenne.

Mivel a piros és a vörös szín szimbolizálja a vért, az élethez, a halálhoz, valamint a nemiséghez is kötődhet. Jelképezi az örömet, megóvhat a démonoktól és a veszélytől, lehet a szerelem, a szeretet és a szenvedély kifejezője, valamint az erő, a tűz és a hatalom jelképe is. Kötődhet hozzá a megtisztulás, de a bűn és a vezeklés is. Az áldozat és az engesztelés jelképe az Újszövetségben. A skarlátvörös a paráznság színe, viszont jelentheti a termékenységet is.

A férfi- és a női szimbolikán belül a nő számos hagyományban a negatív pólus, a lunáris, passzív földi jelkép, attribútuma és anyaga a befogadó: föld vagy barlang. Anyaistennőként az egyetemes anyaságot és nőiességet szimbolizálja, valamint az életerőt. A termékenység és a természet szimbóluma, összponosul benne az élet és a halál, a teremtés és a pusztítás motívuma is. A szűz a tisztaság és az istenséggel való kapcsolattartás motívuma, a szűz fogadás az isteni eredetre vezethető vissza, valamint az ártatlanság és a tisztaság is a szűz fogalmához köthető, ugyanakkor a bűn eredője is lehet (PÁL–ÚJVÁRI 487). Tehát a vér, a piros szín, valamint a nő szimbóluma egymáshoz kapcsolódhatnak, és már a szimbólumok meghatározásánál láthatjuk az ellentétes jelentéseket, amelyekben egyaránt kettősség mutatkozik meg.

Ahhoz, hogy megérthessük a menstruációs tabuk lényegét, fontosnak tartom, hogy tisztázzuk ezt a vallási fogalmat. A tabu tiltást jelent, olyan társadalmi jelenségekhez kapcsolódik, amelyre tiltás vonatkozik, és amelynek betartását a társadalom szabályozza. Társadalmi jelenségeként univerzális, állandó, de realizációi nem azok. A tabu szó a polinéz törzsi kultúrákból ered, James Cook brit felfedező ismertette meg az európaiakkal (BAKRÓ–NAGY 69; 79). A polinéz szigetvilágban elhelyezkedő Tonga sziget bennszülötti kultúrájától, a *tapu* szóból eredhet, mely etimológiai vonatkozásban „erősen megjelöltet” jelent. Valamint származtatható a *tampu* szóból is, melynek jelentése „szent”, „tiltott”. Sigmund Freud meghatározásában „jelentí egyrésről azt, ami szent, ami megszentelt, másrésről, ami ijesztő, veszedelmes, tilalmas és tisztátalan” (FREUD 24). Freud, Thomas Northcote brit antropológus és Wilhelm Wundt német pszichológus egyaránt kiemelik „a havivérzéshez és a gyermekágyhoz” fűződő tabu ősi és általános jellegét (FREUD 26, 29). Míg az európai hagyományban a tabu elsősorban a tiltásra vonatkozik, addig a polinézeknél magában foglalja a szentet is a tiltáson kívül. A pszichoanalízis világított rá arra, hogy a tabuk általában jellemzői az emberi csoportoknak, így a viktoriánus Nagy-Britannia társadalmára is, jóllehet a 19. századi kutatók a tabut mindig a természeti népekhez kötötték, miközben a saját tabuikat figyelmen kívül hagyták. Freud a kényszerbetegségek meghatározásához is alkalmasnak tartotta a „tabujelenségek” fogalmát (FREUD 36–38).

James G. Frazer *Az aranyágban* azt írja, a tabu azért fontos, mert nemcsak környezetére veszélyes, hanem annak megtestesítőjére is. Sokféle tabu lehet, többek között cselekedet, tárgy, név, személy. Ha valaki vagy valami tabu, annak tudatosításával a törzset is védik, „A tabu így nem más, mint a gyakorlati mágia negatív alkalmazása: ... »Ne tedd ezt, nehogy ez és ez történjék«” (FRAZER 29). A természeti népek ezektől a tabuktól annyira rettegettek, hogy aki megszegte őket, valóban belehalt – legalábbis úgy tartották, hogy amiatt halt meg, hogy megszegte a tabut. A tisztálkodáshoz és az evéshez, iváshoz is kapcsolódhatnak tabuk, csakúgy, mint a nemi élethez és a női léthez, beleértve a menstruációt is. Frazer a szimpatetikus mágia körén belül a tabukat a negatív mágiához sorolta. Magyarázata szerint „bizonyos személyi tulajdonságok káros és fertőző természetébe vetett hitből számos tilalom, elkerülési szabály jött létre: az emberek egyes dolgokat nem tesznek meg, nehogy saját nem kívánatos helyzetükkel vagy állapotukkal homeopatikusan megfertőzzék a föld terményeit. Az ilyen tartózkodási szokások, elkerülési szabályok a negatív mágia vagy tabu példái” (FRAZER 36).

Arnold van Gennep hasonlóképpen a negatív rítusokhoz sorolja: „A tabu tiltás, a »ne tedd« vagy »nem szabad csinálni« parancsa” (GENNEP 46).

Gerardus van der Leeuw *A vallás fenomenológiája* című kötetében kifejti, hogy a tabu a hatalom megnyilvánulása és összesűrűsödése, „egyértelműen konstataált hatalomteljesség”, ami minden kultúrában jelen van (VAN DER LEEUW 36). A 20. századtól Franz Baermann Steiner világít rá arra, hogy a különféle társadalmi szabályok a tabu fogalmával is értelmezhetőek (BAK-RÓ-NAGY 69; 79).

2. A MENSTRUÁCIÓS TABUK ÉS RÍTUSOK

Biológiai és kulturális értelemben a nőt számos sajátosság választja el a férfitől. A nő és a vér szimbolikája a menstruációban és az azt körülvevő tabukban található. A tabuknak a tisztátlanságtól való védekezésben, valamint a megtisztulási rítusokban is fontos szerepük van. A rítus vallástörténeti fogalmának meghatározása is szükséges, hiszen a tabuk konkrét rítusokban ragadhatók meg. William Robertson Smith, az összehasonlító vallástörténet kutatója, a *rítus és mítosz iskola* megalapítója valláselméletében a rítus (vallási cselekedet) jelentőségét hangsúlyozta. A rítus a vallás alapvető összetevője, azoknak a viselkedésformáknak a rendszere, amelyeket maga a vallás ír elő. Meghatározott, rendszeresen, szabályszerűen ismétlődő cselekvési formák, amelyeket a hagyományozás tart fenn. Az antropológusok a rítusokat két szempont szerint csoportosítják: a rítus célja, szándéka szerint (pl. gyógyító, jövendölő, ördögűző, áldozatbemutató, varázsló/mágikus, tisztulási rítusok stb.), valamint a rítus időbeli megtartása szerint (pl. rendszeresen megtartott naptári rítusok/ünnepek; csak egyedi alkalmakhoz kötődő krízisrítusok).

A rítus a vallási szertartások vagy mágikus cselekedetek végrehajtásának előírt módja, melynek szakkifejezése a szanszkrit *rita* szóból ered (ÚJVÁRI 314). Ez a fogalom hordozza az alapvető jelentéseit is, hiszen jelek, jelképek, cselekedetek és szokások összességét értjük rajta, s azon felül, hogy kifejezi a vallási tanokat, erősíti a közösség összetartozását, mint Catherine Bell is hangsúlyozza tanulmányában. Bell kifejti, hogy a ritualitás a kisebb, zárt közösségekben sokkal nagyobb jelentőségű, mint a nagy, strukturált társadalmakban. Ebből a következtetésből ered tehát a rítusnak a társadalomra gyakorolt hatása is (BELL 171–181).

Victor Turner meghatározásában a rítus mint szimbolikus aktus és közösségi élmény jelenik meg (ÚJVÁRI 314), erről *A rituális folyamat* című művében ír. Kifejti, hogy a rítus a társadalmi változás eszköze. Az átmeneti rítusok minden változást kísérnek, és minden társadalmi változásban jelen vannak (TURNER 2002: 94–108). Turner ezt szintén a kisebb, társadalomtól elválasztott közösségekben vélte felfedezni.

2.1. Menstruációs tabuk és rítusok a törzsi kultúrákban

A következő néhány példán keresztül azt szeretném szemléltetni, hogy milyen tabuk és rítusok fordultak elő a természeti népeknél, amelyeket a nőkre vetítettek ki. Példáim polinéz, ausztrál és észak-amerikai törzsek tabui (MONTGOMERY 137; 170). Frazer felfogásában a tabu és a tisztátlanság összekapcsolása nemcsak a közösségre veszélyes, hanem arra a személyre is, aki a tabut hordozza, hiszen az kapcsolatba lép az istenséggel. Az istenségekkel való kapcsolatteremtés pedig veszélyeket hord magában, fertőz, az emberi test ilyenkor veszélynek van kitéve (FRAZER 1–3). A természeti népek közötti kutatások eredményeként viszont láthatjuk, hogy noha a piszok és a

Polinéz lány

szent közel áll egymáshoz, a tabuk és rituális cselekedetek gyakran higiéniai szempontokat képviselnek, tisztálkodási rítusokat is magukban foglalnak. A higiénia és a mágia közel állnak egymáshoz (DOUGLAS 2001: 5). Érdeemes megjegyezni viszont, hogy semmilyen utalás vagy kapcsolat nincs a piszok és a szentség éles megkülönböztetésére (DOUGLAS 2001: 6). Az archaikus kultúrákban csupán az a fontos szabály, hogy a szentet mindig védeni kell a megszenteltlenítéstől. Tehát a legnagyobb különbség ebből a szempontból a törzsi és a későbbi korok kultúrái között az, hogy amíg a természeti népeknél nincs éles határ a szent, a tiszta és a tisztátalan között, addig a későbbi kultúrákban a szentet már kizárólag a tisztasághoz kapcsolják, elválasztva a tisztátalantól (DOUGLAS 2001: 7). Ami szent, az nem lehet piszkos, mert a piszok már eleve megszenteltlenítésnek számít. Ez a fajta megkülönböztetés abból is eredhet, hogy a tisztaságról való elképzelés sokkal speciálisabbá vált már az ókori nagy civilizációktól kezdődően. Az ősi rituálék, a diéták, az étkezési tilalmak higiéniai gyakorlatként is értelmezhetőek (DOUGLAS 2001: 30).

A rituális tisztasággal természetesen nemcsak a szent állapotot akarták elérni, hanem megelőzték a terjedő betegségeket is. Három tisztasági állapot megkülönböztetése jellemző: a rituálisan tiszta – ami legközelebb van a szentséghez, az istenséghez –, ezt követi az általános tiszta, és harmadikként a tisztátalan állapot. Ha valaki tisztátalan, az megfertőzheti a többieket is, és a rituálisan tiszta is veszíthet a tisztaságából ezáltal. Ebből is láthatjuk, hogy a vallási tradíciók tisztaságról vallott elképzelése abban hasonlít a maihoz,

hogy a modern ember is fél a tisztátalan dolgokkal való érintkezéstől, valamint tudja, hogy ha valami szennyezett, és hozzáér, akkor ő is fertőzötté válhat. Így lehetett szó akár kézmosó, akár fürdőrituálékról a múltban, ezek valamilyen formája ma is megtalálható, viszont immár általában nem a rituális gyakorlatban, hanem higiéniai célból (DOUGLAS 2001: 7).

Árunta nők

Amint Mary Douglas rámutat, a vallás összeegyeztethetetlen az orvoslás materializmusával, hiszen a nőgyógyászat mint orvostudományi ág a menstruációról kizárólag higiéniai és fiziológiai szempontok szerint fogalmaz meg állításokat, a vallásnak viszont megvannak a maga rituális értelmezési dimenziói. (DOUGLAS 2001: 2). Ám még a legkülönösebb rítusok is visszavezethetők tisztálkodási alapokra – habár van, aki nem ért egyet ezzel –, hiszen látható, hogy higiéniai alapúak. De akkor hogy kapcsolódnak a valláshoz? A modern kor és a természeti népek tisztaságképzete számos eltérő vonást is mutat. Minden tabunak van racionális alapja is, ami indokolja a tiltó rendelkezést. Például a disznóhús fogyasztásának tabuja általában mediterrán helyeken jellemző, a füstölő gyűjtása a kellemetlen szagok elfedésére szolgál áldozás közben. A tisztálkodási rituálék és a járványok megelőzése között is szoros a kapcsolat, ezekben az esetekben a tabuk és a tisztálkodási eljárások gyakran praktikumon alapszanak. A megtisztulás rituáléja tisztálkodással realizálódhat. Ami a modern embernek higiénia, az a törzsi kultúrákban rituáléként jelenhet meg. Lényegében számos tabu magyarázható ésszerű okkal. Véleményem szerint a menstruáló nő tabuját is részben racionális – higiéniai – indokokra lehet visszavezetni, ám ezeknek a tabuknak irracionális elemeik is vannak.

A tabuk által egy olyan megkülönböztetésről is beszélünk, amely szintén említést érdemel. A társadalom perifériájára kerülőket is megkülönböztetik tabuval, ezek között a meg nem született gyermekek, a terhes és menstruáló nők stb. sajátos „határállapotba” kerülnek, kimaradnak a közösségből. Önhibájukon kívül kerülnek a mezsgyére, helyzetük definiálhatatlanná válik (DOUGLAS 2001: 96). Lucien Lévy-Bruhl világított erre rá elsőként. Például az újzélandi törzsi kultúrában a maorik úgy tartják, hogy a vér majdnem emberi lény, így a közösségből kikerülő halotté, a meg nem született gyermeké veszélyes és rosszindulatú szellemként fenyegeti az élőket (DOUGLAS 2001: 96).

Arnold van Gennepe a társadalmat olyannak látja, mint egy ház, szobákkal és folyosókkal. A szobákból az átlépés a folyosón át történik meg, ami veszélyt hordoz magában, hiszen ez egy köztes hely. Az átlépő sehova sem tartozik. Ha valakinek mégis át kell lépnie, az veszélyt jelent magára és a környezetére is, a veszélyt pedig rituálékkal lehetséges kontrollálni (DOUGLAS 2001: 98). Van Gennepe azokat az ún. „átmeneti rítusokat” elemzi széleskörű etnográfiai adatbázis alapján, „amelyek a valamilyen helyzetből egy másik helyzetbe, illetve a valamilyen (kozmosz vagy társadalmi) világból egy másik világba történő átmenetet kísérik” (GENNEPE 48). Gennepe a női léthez kötődő rítusok közül a terhesség és a gyermekágy „határhelyzeti periódusát” emeli ki és tárgyalja külön fejezetben, viszont úgy véli, hogy „az első havivérzés szertartásai” általában nem tekinthetők beavatási rítusoknak. Viszont „a menstruációs vér tisztátalan volta” miatt speciális – purifikációs, azaz tisztuló/tisztító – rítusok kapcsolódnak hozzá (GENNEPE 49; 92–94).

A nő egyes kultúrákban a pubertás előtt a tisztaság, majd azt követően a termékenység szimbóluma. A nők általában eltérő funkciókkal rendelkeztek, sok tekintetben, akár fizikailag is, időlegesen elkülönülhettek a férfiktól. Elsősorban anyai státusukból, munkájukból adódóan kulcsfontosságú volt a szerepük, ám a menstruáló nők teljesen más megítélés alá estek. A menstruációt ugyanis oly mértékben szennyezőnek tartották, hogy a férfiak nem érhetek hozzá a nők holmijához a menstruáció ideje alatt, és a nő sem érinthette meg a férfi személyes dolgait (pl. az ausztrál törzseknél). Nem ehetett abból az ételből, amiből a többi ember, mert úgy tartották, hogy ezáltal megfertőzné az egész törzset. Frazer ismerteti, hogy ilyenkor tilos a nőnek bármit megérintenie, amit a férfi is használ, még a közös ösvényt is kerülnie kell (FRAZER 19; 22).

Frazer amerikai törzsekről készített feljegyzéseket is ismertet, amelyek szerint a legfélelmetesebb, legmérgezőbb dolog a menstruáló nő. Amikor a fiatal lány közeledik a menstruáció napjaihoz, elkülönítik, szárított halat kell ennie, és nádszálon innia, az ételt bottal nyújtják neki, és visszatérte után a szemét még el kell takarnia, mert menstruáció után, úgy vélik, mérgező a tekintete. A falura a menstruáció rontást hoz, csakúgy, mint az eltitkolt vetélés. Az eső fél ettől a szennyezettségtől, s nem megy arra a területre. A Costa Rica-i bennszülötteknél a menstruáló nőt tisztátalannak tekintik, meg kell rituálisan tisztulnia ahhoz, hogy a faluba visszatérhessen (FRAZER 64).

Ez a menstruációtól való irracionális rettegés onnan is eredhetett, hogy nem értették teljesen, mi zajlik ilyenkor a nőben. Nincs seb, legalábbis nem látszik, nem tudni, mi okozhatja a vérzést. Sebnek vélték, amit nem lehet beazonosítani, és így még félelmetesebb, hiszen a sebeztségből származó vér eleve veszélyes – sérülésre, fertőzésre utal. Több koncepció ismert a

menstruáció magyarázatára (MONTGOMERY 1974). Voltak olyan törzsek, ahol abban hittek, hogy a Hold indítja el a vérzést, kapcsolatot vonva a lunáris (28 napos) ciklus és a női ciklus között. Maria Gond Indiában feljegyezte azt a mondát, miszerint a vaginának fogai voltak, ezek kihullottak, és nem tudott begyógyulni a seb, ezért vérzik. Róheim Géza az ausztrál arunta (2. sz. kép) törzsről feljegyezte, hogy szerintük démonok kaparják a vagina falát, és ez a menstruáció (MONTGOMERY 1974).

Számos kultúra egyértelműnek vette, hogy a menstruáció és a termékenység összekapcsolódik. Ezért a fiatal lány első menstruációja után már férjhez volt adható, hiszen nővé érett. Sokáig azt hitték, hogy a menstruációs vér és a sperma egyvelege vezet a gyermekszüléshez. Érdekes, hogy az a nézet is megfogalmazódott, amely szerint ilyenkor a legtermékenyebb a nő. A menstruációs vér éppen ezért lehetne az élet jele, az erő jelképe, viszont ehelyett mégis stigma. A menstruáló nőt sok helyen külön kunyhóba különítették el. Törzstől függően az anyja vagy a nővére látogathatta, de volt, hogy magára hagyták a magával vitt táplálékkal. A kunyhó a falun kívül állt, s amikor a nő érezte, hogy itt az idő, kivonult a kunyhóba. Nem érintetett semmit, ami a férfié, nem fogyasztotta ugyanazt az ételt, különleges edényekből kellett innia. Viszont az észak-amerikai apacsoknál és afrikai dagonoknál a menstruációs kunyhó nem az elzárást szolgálta, hanem azt, hogy a nőnek lehetősége legyen azokat a sámánisztikus szertartásokat és meditációkat végezni, amelyekkel kiaknáhatja azt az erőt, ami a menstruáció idején a birtokában van. A másik hozzáállás viszont pont az ellenkezője: eszerint azért kell elzárni a nőt, mert ennek az erőnek a hatására veszélyes, szennyezett, és rontást hoz mindenkire. Voltak törzsek, ahol a nőnek a menstruáció után rituálisan meg kellett tisztulnia: a testét le kellett mosnia, megborotválták, és egy mellékösvényen kellett a falut megközelítenie, s a hátsó ajtón belépnie, mintha újjászületésre várna. Elmondta a rituális tisztító varázsigét, s innentől ismét teljes értékű nőnek és tisztának számított. Rituális fürdőként olajjal is tisztálkodtak.

A hasonló, elzárásra vonatkozó tabuk nemcsak a menstruáló, hanem a vajúdo nőt is érintették. Sok példa van arra, hogy a törzsi kultúrában a vajúdo nőt egy külön kunyhóba zárják, és a szüléskor használt eszközöket, textíliákat elégetik, mert annyira szennyezőnek vélik. Ekkor a férfi még hetekig nem láthatja sem az anyát, sem a gyermeket, egészen addig, amíg a vélt szennyezettség el nem múlik, hiszen ha előbb lépne a kunyhóba, úgy hitték, azonnal meghalna (FRAZER 64).

Olyan kultúrákról is tudunk, amelyekben a nőt menstruáció alatt nem zárták el, viszont nem nyúlhattak fegyverhez, férfihoz vagy bármilyen tárgyhoz, hiszen beszennyeznék azt, sikertelen vadászatot hozva ezzel a férjre.

Ezenfelül nem rakhattak el ételt, nem főzhettek, nem ülhetek ugyanahhoz az asztalhoz, nem étkezhettek együtt a férfival, nem nézhetek a mezőre, a termésre, nem gondolhatták a jószágokat: hiszen ez a föld és az állat termékenységet veszélyeztetné, sőt a férfi életét. Itt már valószínűleg párhuzam húzható aközött, hogy a menstruáló nő nem termékeny, és analógiás módon a körülötte levő, vele érintkezésbe kerülő dolgok is veszítenek a termékenységükből. A menstruációs tabu a félelmetes hatalomtól való távolságtartással is összefüggésben állhat: „Néha éppen ilyen okból az asszonyt kizárják a kultusból, mert hatalmassága a kultuszban elérhető hatalomnak ellenállna” (VAN DER LEEUW 37). Sok kultúrában a nőt ilyenkor annyira szennyezőnek tartották, hogy még magához sem nyúlhatott, hanem egy pálcával vakaródzhatott. Bort, sonkát és lekvárt sem készíthet a nő ilyenkor, mert bármilyen étel, aminek a tartósságát meg kell őrizni, megromlana. Nem érinthet textíliát, nem szőhet, mert a szálakat összekuszálná. Olyan részletességgel írják le a különféle eljárásokat, megtisztulási folyamatokat, hogy tisztán követhető, miként kell a nőt kezelni akkor, ha menstruál. Biológiai szempontból is felfigyeltek erre az eseményre: megfigyelték, hogy a nő ilyenkor fájdalmat érez, a feljegyzések alapján emocionálisan ingatagnak tartották, egészségügyi problémákat és terméketlenséget kötöttek hozzá (MONTGOMERY 135; 170). A nő, ha elrejtette vérzését, rontást hozott a falura, ilyenkor csak hosszadalmas szertartással tudták megtörni a rontást, amelynek során a nőnek meg kellett mutatnia, mit szennyezett össze. A menstruációs kunyhóba a férfi nem léphetett be, arra viszont van példa, hogy a kunyhót a férfi építi fel a nőnek. Egyes északi törzseknél ez a kunyhó egyszerű és rozoga, mintha a nő büntetést töltene le, és attól függetlenül, hogy milyen volt az időjárás, a nőnek kint kellett töltenie a ciklusát. Azokat a nőket, akik szándékosan érintették menstruáció alatt a férfi személyes holmiját, akár halállal is büntethették – ebből a példából pedig láthatjuk, hogy a kisebb törzseknél valószínűleg nem tudták mindig tartani a menstruációs kunyhóba való száműzést, és a nő a törzsben maradt a periódus alatt is, így viszont más tabuk vonatkoztak rá.

Láthatjuk, hogy ezeknek a tabuknak a többsége mind arra vonatkozik, hogy a nő el legyen választva a menstruáció alatt, majd visszatérte előtt rituálisan tisztuljon meg. Nem fürödhet a menstruáció idején, hiszen beszennyezné a vizet, így tulajdonképpen valóban a víz beszennyezését próbálták megelőzni, és ezért volt szükség a rituális tisztálkodásra is, hiszen miután elállt a vérzés, a nő megmosakodhatott, megtisztulhatott, ami higiéniai szempontból szintén fontos. Hogy nem nyúlhattak semmihez, és nem is fogyaszthatták ugyanazt, mint csoportjuk többi tagja, az analógiás gondolkodásmód tipikus példája, amelyet Frazer a mágiaelmélettel magyarázott meg. A későbbiekben ezek a tabuk, miszerint a nő nem érinthet semmit és nem főzhet, magyarázható az-

zal, hogy a szervezete ilyenkor terhelt, s valóban nem tud annyira figyelni. Ezt ma már érvekkel tudjuk magyarázni. Látható, hogy ezeknek a tabuknak az alapja védte a nőt is, nemcsak a törzset, hiszen ha megromlana az étel, amit a nő elkészített, az a nőre vet rossz fényt, valamint az is, ha beszennyezi a falut. Mégis itt elmosódik a racionális és az irracionális félelem közötti határ. Valamint, mivel a nő ilyenkor fokozottan ki van téve a betegségeknek, érthető, hogy mást kell fogyasztania, és nem csinálhat semmit, hanem elkülönítve, nyugton kell hagyni ebben az időszakban. A rituális megtisztulás pedig fontos, hiszen valóban egyhetes periódus nyomát kell lemosnia magáról, higiéniai szempontból ennek az elmaradása valóban fertőzést okozhatna. Így a tisztulás folyamán testileg-lelkileg megtisztulva térhet vissza a közösségébe és az életéhez, újjászületve folytathatja életét a következő periódusig.

Érdekes továbbá ezekben a törzsi hagyományokban megfigyelni a tisztálkodás szertartását. A nőnek minden ciklus után rituális tisztálkodáson kellett átesnie, hogy lemoshassa a szennyezettséget, hogy elmúljon a „méreg” hatása, és ismét a törzs tagja lehessen. Ha nem is minden periódus után, de sok esetben évi szinten rendezték meg a nők megtisztulásának napját, ahol vörösbbe öltözve rituálisan fürödtek a közeli tóban vagy forrásban, ezzel lemosva magukról a bűnt és a fertőzöttséget. Sok helyen előfordult, hogy menstruáció alatt a nő nem számított a törzs tagjának, mintha csak nem lenne önmaga. A lányoknál a pubertás kezdetekor különösen odafigyeltek, hogy biztosan tudják, mikor következik be az első menstruáció, hiszen akkor válik nővé a lány, átlép a felnőtt női létbe.

Érdemes itt kitérni az első menstruációhoz kapcsolódó hiedelmekre. Mint fentebb már megjegyeztem, az első menstruáció fontos esemény a nő életében, amelyet több kultúrában is megünnepeltek/megünnepelnek. Ezzel a lányból nő válik. Van, ahol ilyenkor ajándékot kap a leánygyermek az apjától, van, ahol az anya és a lánya együtt ünneplik a jeles napot. Az első menstruációhoz kapcsolódó ceremónia milyensége mindig a társadalomtól függ, általában a lány 8. és 20. életéve között történik meg, és lehet egy vagy több ceremónia is. Fontos továbbá megjegyezni, hogy az első menstruáció ünneplése nem azonos értékű a házasságéval, hiszen ilyenkor a lány általában nem hagyja el a szülői házat, és nem válik szexuálisan aktívvá. Hogy mi áll az ünnepség középpontjában, az szintén változó: van, ahol a lány áll a középpontban, és mindenki tudja, milyen alkalmából gyűltek össze, viszont arra is van példa, hogy a lány nincs is jelen. Az ünnepség a lány későbbi életére is kihat, viszont ez a hatás is, valamint maga a ceremónia időtartama is változó. Egyes kultúrákban az első menstruáció ünnepléséhez köthető ceremóniának oktatási, beavatási jellege van, ahol az anya tanítja a lányt az etiketre, szokásokra és hagyományokra, hogy okos és tiszteletreméltó asszony lehessen (K. BROWN 837; 853).

A rítus megjelenik kommunikációs aktusként, közvetítőként, így az első menstruáció alkalmával rendezett ceremóniák több kultúrában is jelen vannak különböző fontossággal. Van, ahol hosszadalmas ceremónián kell átesnie a lánynak, hogy ezáltal nővé váljon, s ilyenkor idősebb nők segítik a ceremónia lebonyolítását. Egyes kultúrákban az első menstruáció alatt felfogott vér gyógyít vagy szerencsét és termékenységet hoz (FORRAI). A különféle népi szokásokból és hagyományokból, amelyek az első menstruációhoz köthetőek, szintén kitűnik, hogy nem feltétlenül negatív értelmű a menstruáció. Itt jelenik meg az a paradoxon, hogy amíg az első menstruáció termékenységet és szerencsét hoz, addig a későbbiek már szennyezettségre utalnak, és negatív jelentést hordoznak. Az első menstruáció fontossága és annak megünneplése a modern korban is fellelhető, hiszen ez jelzi a lány nővé érését.

Newton könyvében szintén elemzi az első menstruáció fontosságát, összehasonlítja Gennepnek a társadalmi állapotokba való átlépésre vonatkozó elméletével. Gennep háromszintű folyamatként elemzi a társadalmi státusz állapotváltását. Ezek: a preliminális, amikor az egyén eléri az adott állapot határát, s elhagyja azt, a liminális, amikor eléri a másik állapotot, és a postliminális, amikor eggyé válik az új állapottal, s ezt a közösség is elfogadja (NEWTON 2016). A katolikus egyházban is fellelhetőek ezek az állapotváltásra vonatkozó ceremóniák. A női lét egyik legfontosabb ilyen állapotváltása az első menstruációval kezdődik, amikor a gyermek elkezd nővé érni, s termékenyvé válik. Newton elmélete szerint tehát Gennep modellje így festene: preliminális, amikor az anya felvilágosítja a lányát a menstruációról, liminális, amikor első alkalommal menstruál, de még nem számít felnőttnek, viszont már gyermeknek sem, s végül a posztliminális, amikor az idősebb társai elfogadják őt mint idősebb tagot. Így a pubertás nemcsak fizikai, hanem szellemi változás is. Már ebben a korban elkezdődik a megkülönböztetés, hiszen ha a lánynak később jön meg a havivérzése a társainál, azt a társai figyelembe veszik, s nem tartják annyira érettnak. Itt párhuzamot vélek felfedezni a természeti népek tabuival és megkülönböztetéseivel, hiszen ott is, ha valaki később kezdett el menstruálni, mint a társai, akkor kevésbé számított vonzónak vagy jó feleségjelöltnek. Newton kutatásában kitér arra is, hogy azok a lányok, akik már menstruálnak, máshogy viselkednek, és ezt a társaik is érzik. Máshogy öltöznek, nem sminkelnek, esetleg bővebb ruhákat hordanak. Ebben is felfedezhetjük a szeparálási tabukat, a nők nem öltöznek kihívóan ebben az időszakban, már fiatal korukban sem, így megfigyelhető rajtuk, hogy mikor menstruálnak, más állapotban vannak, mint egyébként. Erre a változásra Sophie Law is rámutat. Ha a lányok/nők menstruálni kezdenek, maguk különböztetik meg önmagukat azzal, hogy másként öltöznek és viselkednek, így mindenki tudja, hogy más helyzetben

vannak. Newton szerint viszont nemcsak az első menstruáció számít átlépésnek, hanem mindegyik, mivel a nő státusa minden menstruáció alkalmával változik, nem csupán az elsővel.

2.2. Az oglala sziúk rítusa

A női tisztasági rítusok egyik példája az oglala sziúk rituális szertartása, amelyet az 1950-es években egy idős adatközlő, Fekete Jávorszarvas (3. sz. kép) elbeszélése alapján Joseph Brown amerikai antropológus publikált *A szent pipa. Az oglala sziúk hét rítusa Fekete Jávorszarvas elbeszélésében* című kötetben (BROWN 581; 590). Azért esett a választásom erre a rítusra, mert a teljes forrásközlés elérhető, amely *A leányok felkészítése az asszonyi létre* cím alatt olvasható. Megtudjuk, hogy azért fontos rítus ez, „mert ebben az időszakban érik a fiatal leány nővé, és meg kell értenie, hogy ez a változás milyen jelentést hordoz magában. (...) Azal is tisztában kell lennie, hogy minden esetben, amikor havivérzése elérkezik, olyan erőket hordoz magában, amelyekkel jó, ha óvatosan bánik, mert egy menstruáló nő akár egy szent ember erejét is elveheti” (BROWN 581). Az adatközlő minden rítust precízen ismertet: annak eredetét, szertartási eszközeit, énekeit, mozgásait és mindezek jelentését. A teljességre való törekvése annak tulajdonítható, hogy mintegy küldetesként élte meg azt, hogy haldokló kultúrájának emléket állítson, valamint úgy vélte, ha tüzetesen elmagyarázza a rítusokat, akkor az a népe javára válik, hiszen jobban megérti majd ezáltal a rítusokat. Fekete Jávorszarvas szerint: „Valamely cselekedet vagy dolog ereje jelentésében és annak megértésében rejlik” (BROWN 503). Tehát a rítusszimbólumok értelmezhetőek, és a rítust meg kell értenie annak, aki végzi.

Fekete Jávorszarvas

Victor Turner, a szimbolikus antropológiai irányzat kiemelkedő képviselője szerint a rítus cselekvéssorozatának elemei, a környezete, a kultikus tárgyainak mindegyike szimbolikus jelentéssel bír, s a rítus egyben a közösségi lét eleme is (TURNER 11–16). A sziú rítusok ismertetése során megfogalmazódik a rítus célja, valamint a közösséget összetartó funkciója is. Aki az első rítust végzi, az meghatározza, hogy mit miért kell használni, minek mi a jelen-

tősége, és hogy ezáltal a közösség hogyan válik erősebbé (ÚJVÁRI 286). Ez a motiváció a lány felnőtté válásának a szertartásában is megnyilvánul. Amint a rítust ismertető forrásból kiderül, a szíúk szerint az első menstruáció után a lány hatalmas erőnek lesz a tulajdonosa, amivel meg kell tanulnia bánni. Ekkor hasonlóná válik a Földanyához, és képes lesz utódokat világra hozni. A lánynak külön tipiben (sátorban) kellett tartózkodnia a menstruáció alatt, csak egy asszony látogatta meg, aki tiszta és erkölcsös volt – ez azért volt fontos, mert a lány ennek az asszonynak a tulajdonságai-
ban részesült. Az asszony megtanította a fontos dolgokra, majd rituálisan meg kellett tisztulnia az izzasztó kunyhóban, és ezután térhetett vissza

Sziú lányok

a közösségbe. Az adatközlő szerint később, amikor a törzs egyik tagja, Lassú Bölény egy látomása során értesült arról, hogy van egy szentebb módja ennek a rituálénak, egy hosszabb szertartást kezdtek követni: áldozatot mutattak be, és a serdülőkor határán lévő lánnyal úgy viselkedtek, mint a nőstény bölény a borjával – mivel a törzs tagjai bölény őstől származtatták magukat. Az alábbi idézetek a rítus ismertetését és funkciójának meghatározását tartalmazzák: „Lassú Bölény ezután szarvánál fogva fölemelte a bölénykoponyát, s miközben varázsénekét kántálta, a bölényfej orrából vörös füst tört elő. Bölény módjára a bölényfejjel taszigálni kezdte a leányt, és a vizes edény felé lökte őt, a leány pedig letérdelt, és négyet kortyolt az edényből; amikor az emberek látták mindezt, nagyon boldogok voltak” (BROWN 589). A szíúk a totemisztikus hagyomány alapján azért származtatták magukat bölénytől, mert nomád vadásztársadalmuk a bölényvadászatra épült. „Mindig emlékezzenek négy égtájon lakozó rokonaikra, és tartsák eszükben, hogy rokonság köti őket mindenhez, ami csak él és mozog, legelsősorban a bölényhez, aki a négy lábúak főnöke, és aki segít felnevelni az embereket” (BROWN 590). Ebben az antropológiai munkában részletesen olvashatunk arról, hogy a rituális eszközöket miért kell használni, melyik mit szimbolizál az oglala sziú kultúrában. „Holnap egy tipit kell építened a tábor körén kívül, de úgy kell megépítened, hogy védett út vezessen hozzá, amiképpen a hunkápi szertartásban is törté-

Inipi kunyhó

nik, azután pedig a következő dolgokat kell egybegyűjtened: bölénykoponya, fából készült ivóedény, pár szem cseresznye” (BROWN 583). A Fehér Bölényborjú Asszony Megjelenik nevezetű leány megtisztulási szertartásáról ezt olvashatjuk: „Vákántánka, tekints ránk! Hamarosan följánljuk Neked ezt a pipát! – Ezután a dohánnal a bölényfejre mutatott: – Néglábú rokonunk, Te, aki az összes néglábú között a legközelebb állsz a kétlábúakhoz, Téged is a pipába helyezünk, mert megtanítottál bennünket arra, hogy miképpen tisztítod meg, és mi a te utadat választjuk ahhoz, hogy Fehér Bölényborjú Asszony Megjelenik megtisztuljon. Felajánlasképpen, ó, néglábú, most vizet, festéket, cseresznyelét és füvet adok neked. Íme, egy hely számodra a pipában – segíts nekünk” (BROWN 585). A kiemelt idézetekből kiderül, hogy a látomást követve pontosan meghatározták, milyen eszközöket, mozdulatokat kell használni, s ezáltal biztosították a rituálé szentségét. Végül vörös füsttel tisztították meg a lányt. A füsttel való tisztítás viszont nemcsak az indián törzseknél volt jelentős, hanem fellelhető más nomád törzseknél is. A rítus végeztével az izzasztókunyhóban tisztultak meg, ezáltal lett a lányokból nő. „Mielőtt a leány visszatérhetett volna családjához és népéhez, további tisztulásra volt szüksége az inipi, hagyományos szíu izzasztókunyhóban” (BROWN 581) (lásd 5. kép). A tisztulást így írja le: „Lassú Bölény ezután az édes fű füstjébe állva ismét tetőtől talpig megtisztította testét” (BROWN 586). Tehát ebben az esetben a menstruációs tabu, a ciklus alatti elkülönítés egybekapcsolódik a termékeny

válás ünneplésével és a beavató rítussal. Ugyanakkor itt a menstruáció nem egy félelmetes, tabukat tartalmazó folyamat, hanem valóban szent esemény, amellyel a nő közelebb kerül a Földanyához, és ahhoz lesz hasonlatos. A rétegzett, nagy társadalmakban, az ókortól kibontakozó civilizációkban is bevett szokás volt szertartásokat kötni a menstruációhoz, és a nők korlátozása is jellemző maradt. Nincs szó az első menstruációról általában, és elsősorban a férfi nézőpontjából értékelték a jelenséget.

2.3. Menstruációs tabuk és rítusok a nagy vallási hagyományokban

A menstruációs tabuk a nagy vallásokban is fellelhetők, feltehetően a megelőző korok hagyományait értelmezték át részben új szokásokká. Az alapvető álláspont lényegében hasonló az archaikus társadalmakéhoz, azaz a menstruáló nő korlátozásoknak van kitéve, tisztátalan és rituálisan meg kell tisztulnia. (BHARTIYA 2013).

A hinduizmusban a nőt sok korlátozás éri a menstruáció alatt: nem főzhet, külön kell lennie, nem nézhet a földre, nem díszítheti magát, nem szeretkezhet. Ezenfelül nem látogathatja a szent helyeket, viszont az első menstruációt megünneplik (BHARTIYA 2013). Indiában jellemző, hogy számos szent helyen korhatárt szabnak arra, hogy kik látogathatják a szent helyeket. A 10 és 50 év közötti lányok és nők általában nem, mert ők menstruálnak, és ezért tisztátalanok. A változókor után azonban látogathatják a szent helyeket, hiszen akkor már nem termékeny a nő, nem menstruál, és ezért nem is szennyezett.

A buddhizmusban a menstruációt természetes folyamatként kezelik, viszont a hindu hatás miatt itt is alkalmaztak néhány tabut. Úgy vélik, hogy a nők ilyenkor veszítenek az életenergiájukból, valamint veszélyesek, mert a hiedelem szerint egyes szellemek vért esznek, és ezért a nő ilyenkor fenyegetést jelent. A menstruáló nő miatt a rizs tönkremehet, ezért távol kell tartani a terméstől.

A szikh tradícióban a nő ekkor nem tisztátalan, látogathatja a templomot, és imádkozhat. Teljesen normális, természetes folyamatként kezelik a havi vérzését, hiszen ebben a felfogásban a szennyezettség a szívhez köthető, nem a nemi szervekhez.

Az antik korban a női test nem számított egyenértékűnek a férfiével. A nő „radikálisan más”, csonka test volt, és a különbséget még tetézte a menstruáció. A pubertás korba lépő nők esetében fontosnak tartották, hogy különleges étkezési szabályokat kövessenek, bár ezen felül más szabályozást nem követeltek meg. Kerülték a nővel való érintkezést, de nem minden esetben alkalmaztak tabut. Ez valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a női istenségeknek is fontos szerepük volt, így a szimbolikában is ez jelent meg (HUFNAGEL).

Caius Plinius Secundus *A természet históriája (Naturalis Historia)* című enciklopédikus művében az 1. századra jellemző természettudományos tudást és hiedelmeket összegezte, beleértve az emberi testet is. Ez különösen fontos forrás az európai nők menstruációjához kapcsolódó népszokások, tabuk és rítusok megértéséhez, ugyanis a Plinius által ismertetett ókori adatok számos archaikus vonást tükröznek, ugyanakkor némelyikük az európai néphagyományban és hiedelemvilágban egészen a 19-20. századig megtalálható. Plinius művének VII. és XXVIII. könyveiben tér ki erre a témakörre. A menstruációt a női termékenység, a nemzés szubsztanciájának tekintették, ugyanakkor ártó erőnek is, mint írja „A nők havi vérzésénél különösebb dolgot azonban nem lenne könnyű találni. A must megsavanyodik, ha menstruáló nő megy a közelébe, a gabona, amelyet megérint, nem fordul termőre, az oltványok elhalnak, a kerti hajtások kiszáradnak, a gyümölcsök leesnek a fáról, amely addig szilárdan tartotta őket. A menstruáló nő tekintetétől elhomályosul a tükör fénye, a vas éle eltompul, az elefántcsont elveszíti ragyogását, a méhkasban a méhek elpusztulnak, a bronzot és a vasat is pillanatok alatt ellepi a rozsda” (PLINIUS 2014: 63). A menstruációs vér erejét különösen nagynak és ártónak tartották: „Még a tűz sem – ami egyébként mindent legyőz – győzi le... Még maguk az asszonyok egymás között sem védettek: vetélést okoz, ha ezzel bekenik, vagy egyáltalán átmegegy rajta egy terhes asszony” (PLINIUS 2013: 27). Bizonyos esetekben viszont gyógyító, sőt ajtófélfára kenve a gonosz varázslattól védelmező erőt is tulajdonítottak ennek a vérnek (PLINIUS 2013: 28).

Az ószövetségi hagyomány szerint a menstruáció Éva vétkének következménye: a nő tehet arról, hogy az emberiség kiesett Isten kegyeiből, és a menstruáció ezt a bűnt jelöli. Ebben a felfogásban a női szexualitás tabu, a nő pedig a „szükséges rossz”. A judaizmusban a Halakha komoly korlátozásokat ró a mindennapi életre. A menstruáció idején tilos érintkezni a nővel, és ez a tabu menstruáció után egy hétig még él, ezután egy rituális fürdön kell a nőnek átessnie, hogy megtisztuljon. A menstruáló nő korlátozásairól Mózes harmadik könyvében olvashatunk: „Amikor a nőnek vérzése van, és ez a havi vérzés, maradjon hét napig tisztátalanságban. Aki megérinti, az estig tisztátalan. Minden fekvőhely, amelyre ilyen állapotban lefekszik, tisztátalanná válik, s minden bútor, amelyre leül, tisztátalannak számít. Aki megérinti az ágycsontot, mossa ki a ruháját, fürödjön meg vízben, de estig tisztátalan marad. Aki bármilyen bútort megérint, amelyen ült, mossa ki a ruháját, fürödjön meg vízben, de estig tisztátalan marad. Aki megérint olyan tárgyat, amely az ágycsonton van vagy azon a bútoron, amelyre leült, estig tisztátalan marad. Ha a férfi vele hál, osztozik tisztátalanságában, s ő is tisztátalan lesz hét napig, s az ágycsont is tisztátalanná válik, amelyen alszik” (LEVITICUS 15; 19–25). Pontos leírást kaptunk tehát arra, hogy milyen tabuk övezik a nőt a menstruáció alatt, és hogy milyen

mértékben számít tisztátalannak, illetve hogy ettől a tisztátalanságtól hogyan tud megszabadulni. A zsidó hagyományban a tisztaság nagy jelentőségű, így logikusnak tűnik, hogy a menstruáció esetére is pontos leírást találunk. Az Újszövetségben egy fontos történet olvasható az érinthetetlenek, tisztátalannak számító, vérzésben szenvedő asszony és Jézus találkozásáról: „Közben egy asszony, aki tizenkét éve vérfolyásban szenvedett, hátulról megközelítette és megérintette ruhája szegélyét. Így gondolkodott magában: »Ha csak ruháját érintem is, meggyógyulok«. Jézus megfordult, ránézett és így szólt: »Bízál, leányom, a hited meggyógyított.« Attól az órától fogva egészséges lett az asszony» (Mt 9,20–22). Ez a történet a hagyományos tabu mellőzésének példája, amely azért kiemelendő, mert a menstruáló nőnek tilos volt bárkit érintenie, főleg férfiakat, ám itt ezt a tabut áttörik, s a nő meggyógyul. Márk evangéliumában még kiélezettebb a történet: „és igen kérte: »Halálán van a lányom. Gyere el, tedd rá kezedet, hogy meggyógyuljon és éljen.« El is ment vele. Nagy tömeg kísérte, ott tolongtak körülötte. Volt ott egy asszony, aki már tizenkét éve vérfolyásban szenvedett, és sokat kiállt az orvosoktól, mindenét rájuk költötte, de semmi javulás nem mutatkozott, inkább romlott az állapota. Hallott Jézusról, azért átfurakodott a tömegben, és hátulról megérintette a ruháját. Így gondolkodott magában: »Ha csak a ruháját érintem is, meggyógyulok.« Rögtön meg is szűnt a vérfolyása, érezte testében, hogy meggyógyult. Jézus nyomban észrevette, hogy erő ment ki belőle. A tömeghez fordult: »Ki érintette meg a ruhámat?« Tanítványai ezt válaszolták: »Látod, hogy tolong körülötte a tömeg, mégis kérdezed: Ki érintett meg?« De ő körülnézett, hogy lássa, ki volt az. Az asszony félve, remegve – mert hisz tudta, hogy mi történt vele – előlépett, leborult előtte, és őszintén bevallott mindent. Ő megnyugtatta: »Leányom, hited meggyógyított. Menj békével, és maradj egészséges!«» (Mk 5,23–5,34). Bár felmerülhet a kérdés, valóban menstruáló nőről szól-e ez a fejezet, azt leszögezhetjük, hogy a menstruáció tüneteivel járó betegség érintéssel történő gyógyítása mindenképpen a szigorú menstruációs tabu áthágása, amire a hite jogosította fel az asszonyt.

Az ókori hagyományok és a bibliai tradíciók mentén a középkori keresztény felfogásban a menstruáló nő tisztátalan, tilos vele érintkezni. Az ortodox előírások szerint a nők ebben az időszakban nem mehetnek templomba, nem érinthetik az ikonokat. Az orosz ortodoxia tartja a menstruációs tabukat, a nőnek ilyenkor külön kell lennie, és nyers ételt sem érinthet, s a vélekedés szerint befolyásolja az időjárást is.

Az iszlámban a menstruáció kórság. A muszlim férfi nem létesíthet nemi kapcsolatot a nővel, ha az menstruál. A Korán szerint a nő ekkor nem léphet be a mecsetbe és nem bőjtölhet, tehát nem gyakorolhatja a vallási életet. A menstruáció után rituális fürdőt kell vennie. A Koránban ez olvasható: „Kérdeznek

a havi vérzésről, mondd: Ez betegség, és hagyjátok magukra asszonyaitokat havi vérzéskor, s ne közeledjete feljűk, míg meg nem tisztulnak! Midőn megtisztultak, jőjjetek hozzájuk, ahogy Allah parancsolja néktek. Mert bizony Allah szereti a megbánókat, és szereti a megtisztultakat” (Korán 2:222).

Több kultúrában találunk példát arra, hogy jóllehet a menstruáló nőt tabuk övezik, az első menstruációt megünneplik, és ajándékot adnak a lánynak, amikor első alkalommal menstruálni kezd. Ez annak tulajdonítható, hogy az első menstruációval a lányból nő válik, és képes lesz gyermeket szűlni, termékennyé válik. A középkori Európában még élt a köztudatban, hogy a nő egy megcsónkított férfi. A menstruáció viszont itt már havi gondként jelent meg, ami bűdös és piszkos. A nő boszorkány is lehet ezáltal, hiszen a menstruáció alatt akkora erő van a birtokában, amivel varázsolni lehet, és tönkre tud tenni dolgokat. A késő középkori, kora újkori boszorkányégetések idejében is megjelent a nő véretől való félelem: úgy tartották, hogy nem cseppenhet vére a boszorkánynak, mert abban van az ereje. A menstruációról úgy is vélekedtek, hogy méregteleníti a nőket, ezért is szennyezett maga az anyag, a nők pedig ezért élnek tovább. A 16–18. században az általános vélekedés szerint a menstruáló nővel való szexuális közösülés beteg, deformált gyerekekhez vezethet, hiszen a menstruációs vér tönkrement, megerjedt vér. Hippokratész nyomán a menstruáció egyfajta öntisztulás, a nő hideg, nem izzad, ezért szükséges számára a menstruáció. Ebben a korban már felfigyeltek arra, hogy a menstruáció ki tud maradni, és ehhez is különféle orvosi elméleteket fűztek, pl. a vér ilyenkor a nő agyába távozik, és „megbolondítja” (HUFNAGEL). Továbbá a menstruáció által a nők kapcsolatban vannak az ördöggel, akár a nő testében is lakozhat az ördög. A menstruációt sokféle szinonimával illették.

Láthatjuk tehát, hogy míg az antikvitásban a menstruációt általában természetes, normális dolognak tartották, addig a középkorban bűnként és rossz jelként is értelmezték, majd egészségügyi szempontból vizsgálták, és korlátozták a nőekkel való érintkezést. Ha a nők 15–16 éves koruk előtt kezdtek menstruálni, úgy gondolták, egészségügyi veszélynek vannak kitéve. Ezt azal akarták megelőzni, hogy a nőket nem teszik ki izgató dolognak: fűszeres ételnek, regények olvasásának, sportnak, színháznak, tehát a városi élet „gyötrelmeinek” (HUFNAGEL). Valamint a nőket, lányokat óvni kellett a hideg víztől is, attól, hogy a lábuk hideg és nedves legyen, mert ez megbetegíti őket, és meddővé válnak. Olyan szélsőséges vélemény is megfogalmazódott, hogy a menstruáció miatt a nők megbolondulnak, szexuális vágyak uralkodnak el rajtuk. A 19. században, főleg az európai népi kultúrában még mindig éltek a menstruációs tabuk, ezek szerint a havi ciklus idején a nő miatt az étel megromolhat, a növények elhervadhatnak, sőt az időjárás is rossz irányt vehet (HUFNAGEL).

2.4. Magyar néphagyomány

Miután vázoltam a természeti népeknél és a nagyobb kultúrkörökben uralkodó menstruációs hiedelmeket és tabukat, most egy rövid fejezet erejéig szeretnék kitérni arra, hogy Magyarországon hogyan vélekedtek a menstruációról, s ezzel együtt a nőt övező tabukról. Forrásom Deáky Zita *A női tisztaság és tisztátalanság. A menstruáció különböző aspektusai Magyarországon* című tanulmánya a Kriza János Néprajzi Társaság évkönyvének 13. számában.

A magyar néphagyományban a menstruációval kezdődik úgymond a nő virágkora, s ezzel összekapcsolható az a nézet, hogy az öregedés folyamatával a nők „hervadni” kezdenek. Bár a néphagyomány nem tér ki arra, hogy az első menstruációt ünnepelték volna, nem kötöttek hozzá szertartásokat, mégis a közösségnek jelezték, hogy a lány menstruálni kezdett. Szóban így fejezték ki: eladósorba került a lány, nagylány lett stb. Ezenkívül a lánynak változott a viselete, illetve a tevékenysége is. Sok falusi magyar kultúrában például csak az a lány mehetett a legényekkel bálba vagy táncolni, aki már eladósorban volt. Az első menstruáció megjöttét ugyanakkor jelezhetette a bérmlás, konfirmálás vagy akár az első bál is. A menstruációval új kötelesek, szabályok és feladatok is megjelentek, amelyeket a lányoknak meg kellett tanulniuk. Nemcsak új feladatok jelentek meg, hanem a párválasztás és az anyaságra való felkészülés is ebben a korban történt meg. Az idősebb nők – nem az anya, hiszen illetlen lett volna ezt az anyával megvitatni – beavatták a lányokat a tabukba, teendőkbe, tisztálkodási lehetőségekbe (DEÁKY). Külön szerepük van a magyar hagyományban a még nem menstruáló lányoknak, valamint az idős, a menstruációjukat már elhagyó asszonyoknak. Utóbbiakról úgy tartották, hogy mivel ők már túljutottak ezen az állapoton, megszabadultak a tisztátalanságtól, ám megélték azt, ezért ők sokkal bölcsőbbek, és kapcsolatot létesíthetnek a tisztátalansággal, hiszen őket már nem veszélyeztetni. Ezért van az, hogy gyakran az idős nők a bábák és a halottmosdatók, hiszen ők már nincsenek veszélyben. Sok rituális, vallási szertartást csak idős nők végezhetek fiatal, még ártatlan lányok segítségével. Az öregasszony helyzete és feladata, valamint megítélése változik, a menstruáció elhagyásával új feladatokat kap, illetve az öregasszonyoktól már elvonatkoztatják a nőiséget (DEÁKY).

Mint minden kultúrában, a magyar néphagyományban is sokat foglalkoztak a menstruációval, és annak esetleges elmaradásával. Mivel a menstruációt a nőiséggel kapcsolták össze, ezért szükséges rosszként értelmezték. Úgy tartották, az elmaradó menstruáció a kozmikus egyensúly zavara, tehát az egyensúlyt próbálták visszaállítani a lány testében, hogy a menstruációja ne maradjon el. Sokat gondolkodtak róla, illetve sok népi szokás kapcsolódik a túl sokáig tartó menstruációhoz, valamint ahhoz, hogy már az első

menstruáció alatt korlátozni kezdjek azt, hogy a menstruáció ne tartson tovább 3-4 napnál. „Akinek nagyon sok volt a mestrája, én úgy hallottam, hogy törjön el egy tojást, a belsejét ki kell önteni, és azt a véres vizet, amibe kimosta az alsórokolyát, a csepegőnél a két fél tojás héjával elméri. Felét az ő udvarába, felét a patakba. Minél többször csinálja ezt, annál kevesebb lesz a vérzés” (DEÁKY). Ez a kérdés annyira foglalkoztatta a népi orvoslást, hogy különböző kötetekben, különféle gyógymódokat írtak le, melyek mind kívül, mind belülről megállíthatják és rendbe hozhatják a vérzést. „Az, kinek havisága felettébb és időn kívül foly, így orvosold meg. Végy fél szerecsendiót, két annyi timsót, annyi salétromot, kilenc szem egrest, három szem vad almát. Törd meg külön-külön, és az után ezeket áztasd erős ecetben, facsard ki háromszor egymás után, és egy kevés gyapottat ebben meg áztatván tedd az szemérmedben. Ottan meg állítja az felettébb való folyást” (DEÁKY). Ebből is látható, hogy bár maga a téma tabu volt, mégis foglalkoztak annak egészségügyi vonulataival, hiszen ez az asszonyi lét fontos mozzanata volt, és gondot okozhatott az elmaradó vagy éppen túl sokáig tartó menstruáció. A fájdalomról, valamint az ezzel járó kellemetlenségekről nem volt illendő panaszkodni. A nők nem maradhattak otthon pihenni. A Szűzanya tisztulása magyarországi eredetmonda is erre mutat vissza: „Leült a Szűzanya, osztán tisztulása volt. Hét szoknya volt rajta, oszt a hetedikén is átütött. Oszt az maradt ránk, a nőknek csak annyi van, amennyi a hetedik szoknyán átütött. Az maradt ránk. Avval különbözik a népség, hogy nincs annyi, mint a Szűzanyának. Mert neki igen sok volt, mégse panaszkodott, mi meg hogy panaszkodunk!” (DEÁKY)

Mivel a téma tabu volt, az asszonyok különböző szavakkal fejezték ki, mind a menstruációt, mind az azt övező tabukat. Ezekből a kifejezésekből ma is sok fennmaradt. Továbbá azok a tabuk is megjelentek, amelyek a korábbi korokat és kultúrákat jellemezték, és amelyek mind a nő, mind a közösség érdekét szolgálták. Ebből is láthatjuk, hogy a helyzet és a menstruáció tisztátalanként való kezelése a magyar néphagyományban is megjelent, és sokat vitatott kérdés volt. Továbbá a magyar néphagyományban megjelentek azok a tabuk és hiedelmek is, amelyek a menstruáció elapasztására utalnak, valamint arra, hogy kárt vagy szerencsétlenséget okoz másoknak. Úgy tartották, gyermekágyas anya ágyára nem ülhet a menstruáló nő, mert annak elapadhat a teje, vagy a gyermek beteg lehet. Menstruáló nő meleg helyére sem ülhet más, mert elkaphatja a kórságot. Ilyenkor is különböző rituálékat, varázsigéket mondtak, annak érdekében, hogy a kellemetlenséget elkerüljék. A menstruáció alatt használt ruhákat, kötöket mindenkinek magának kellett mosnia, úgy, hogy a férfiak ne lásák. Ezeket a ruhákat a gazdagabb, cselédekkel rendelkező házakban is a

ruha tulajdonosa mosta, hiszen el kellett rejtenie mások elől. Érdekes mozanata a magyar néphagyománynak az, hogy a menstruációs vért olykor gyógyításra is használták, az első vérzés ruháit úgyszintén, a vér cseppjeit pedig esetleg csábításra. Ismert gyakorlat a menstruációs vér cseppjét a kiszemelt fiú italába csempészni, és ezzel őt szerelemre gerjeszteni. Az első vérzéskor használt véres ruhával való arctörölés a szeplők, kiütések eltüntetésére volt alkalmas, illetve a lány arcának a továbbiakban szép, pirosposzsgássá tételére. Kisbabáknál is használták az anya véres ruhadarabjait a koszmó és a csipa eltüntetésére. Ezek csak kiemelt példák, de a magyar néphagyomány rengeteg mondával, szokással és babonával rendelkezik, ahol a menstruációs vér nemcsak ártást hordoz magában, hanem szerencsét, egészséget főleg termékenységet hoz akár a lánynak, akár a gyümölcsösnek. Tehát a menstruációt és annak tabuit övező kettősség itt is megfigyelhető.

A tisztálkodás és megtisztulás folyamata ugyancsak megjelenik, a különféle szokásokat az idősebb nőknek rövid idő alatt kellett átadniuk a fiatal lányoknak, általában az első menstruáció bekövetkezésekor.

KONKLÚZIÓK

Láthattuk, hogy a vér erős szimbolikával rendelkezik, nagy jelentőséget tulajdonítanak neki a törzsi kultúrák. Freud, Gerard van der Leeuw és Frazer mentén elemeztük a tabu fogalmát, amelyet kiegészítettünk egy modern tekintéssel. Majd áttértem a menstruációra és az azt övező tabukra, amelyeket nemcsak a törzsi kultúrák néhány példája alapján mutattam be, hanem a nagy vallási tradíciók és szent könyvek meghatározásait is áttekintettem.

Mindezt összegezve megállapíthatjuk, hogy a menstruáció által a nő mint a tisztaság és a termékenység megtestesítője átváltozik tisztátalanná, s ezért rituális úton kell visszaszereznie funkcióját, amelyet különféle megtisztulási műveletek árán tud elérni. Minden hónapban, míg a periódusa tart, addig tisztátalan, sőt gyakran nem is kezelik emberként, csak a periódus után, rituálisan megtisztulva térhet vissza az életbe. Vannak törzsek és szokások, ahol nem minden periódus után van mód megtisztulásra, hanem alkalmanként szervezik meg, a törzs összes női tagja egyszerre eshet át a megtisztuláson. A későbbi korokban, illetve azokban a kultúrákban, ahol a tisztátalan nőt nem küldik ki a falun kívülre, rengeteg tabuval szabályozzák a periódus alatti ténykedését, akadályozzák meg a „fertőzés” terjedését az egész közösségre, hiszen ez rontást hozna mindenkire. Továbbá láthattuk azt is, hogy a racionális és irracionális félelem közötti határ igen vékony és gyenge, és hiába lehet visszavezetni ezeket a tabukat racionális higiéniai

konceptiókra, a köztudatban a női lét piszkossága, a tisztátalanság oly mértékben nyomot hagyott, hogy hajlamosak vagyunk ma is elfelejteni, hogy nemcsak a félelem vezérelte a természeti népeket, hanem döntően egészségügyi elgondolások is. Ebből láthattuk, hogy a nők mindig meg voltak különböztetve a menstruáció által, bár ennek mértéke változó. A tabuk általában azt sugallják: a menstruáció szennyos, piszkos kórság, ami veszélyes a nőre és a környezetére egyaránt.

Éppen a menstruáció jelentősége miatt hangsúlyosak és jellemzőek a tisztálkodási rítusok, hogy ettől az erőtől, szennyezettségtől meg tudjon szabadulni a nő, védett legyen a közösség. A tisztálkodási rituálék és a tisztátalanságtól való félelem hasonló vonásokat mutat a szülés utáni korlátozásokkal. Tehát a termékenység pozitív vonatkozásaihoz az elhúzódó vérzés miatti viszolygás és kirekesztés is társulhat. A szakszövegek elemzése során felismerhető egy közös pont: a szerzők mind arra utalnak, hogy a tabuk és azok betartatása mindig a patriarchális társadalom feladata, ezáltal a nők autoritását korlátozzák.

A menstruáció és tabuinak vizsgálata során két eltérő nézet találkozik: az egyik, amikor a nőt erővel ruházzák fel, és a külön bánásmódra azért van szükség, hogy ezt a spirituális erőt meg tudja élni és ki tudja aknázni, a másik nézet szerint pedig a nő ereje ilyenkor veszélyes, ezért szükségesek a tabuk. Mindkét nézetben jelen van a félelem, és az a hiedelem, hogy a nő ilyenkor vitathatatlan erővel rendelkezik. A tabuk, amelyek az archaikus kultúrák óta végigkísérik a társadalmakat, részben ma is megtalálhatóak. Találunk akár az érintés korlátozására, akár az elkülönítésre vonatkozó tabukat is nemcsak antropológiai feljegyzésekben, hanem a nagy világvallások könyveiben és gyakorlatában egyaránt. A modern korban is megtalálhatóak ezek a tabuk, csak más köntösben, és inkább a fizikai szennyezettséget, higiéniai megfontolásokat előtérbe helyezve. Láthatjuk azt is, hogy vannak olyan tabuk és szokások, amelyek minden vallásra és kultúrkörre jellemzőek, ilyen a menstruációs kunyhó felállítása vagy maga a rituális tisztálkodás.

Szakirodalmi kutatásomban kirajzolódnak az ellentétek, amelyek ezt a témát övezik. Az erő és a félelem viszonyát illetően – bár kutatásomban nagyobb mértékben van jelen a negatív példa, miszerint a nő ilyenkor tisztátalan és veszélyes – nem mehetünk el amellett, hogy vannak pozitív példák is. Viszont felmerül még néhány fontos kérdés. Vajon a menstruáció csak ürügy volt a nők kirekesztésére? Valószínűleg igen, hiszen a nem menstruáló nőket is kirekesztették, a fiatal lányok pedig sokszor nem vehettek részt a közösség életében aktívan, csak miután már menstruálni kezdtek. Tehát véleményem szerint a kirekesztés minden esetben megtörtént, csak

az ok változott, és mivel a menstruáció egy kézen fekvő probléma, így arra alapozták a tabukat és a kirekesztést. A szakirodalmi anyagok példái, amelyeket felhasználtam, mind egyezést mutatnak ebben. A nőt ilyen-olyan okokból mindig kirekesztik, ha csak időlegesen is.

Van-e különbség aközött, ahogyan a férfi és a nő gondolkodik a menstruációs tabukról? Kutatásom során úgy értelmeztem, hogy van, s ez a mozzanat a magyar néphagyomány példáján a legérzékletesebb. Míg a többi példát általában férfiak gyűjtötték össze – ahogy a tabukat is ők határozták meg –, a kor férfija mindig tisztos távolságból figyelte az eseményeket, már-már démonizálva magyarázta a folyamatot, és azt, hogy miért káros. A viktoriánus kori gondolkodás az elmaradó vérzést egyenesen az agyig és a hisztériáig vezette vissza. Az ilyen és ehhez hasonló nézetekből azt érezhetjük, hogy a témát csak tisztos távolságból, szinte találgatva fejtegették. A nők viszont egymás között a tabut már nem tartották annyira veszélyesnek, és szellemes kifejezésekkel illették (lásd: magyar néphagyomány), valamint különféle szépségpraktikákat is kapcsoltak hozzá. Természetesen van példa arra is, hogy a nők is félnek a saját tabuiktól, ám konkrétan a magyar néphagyományban ez a nézet már oldódni látszik.

IRODALOMJEGYZÉK

- BAKRÓ-NAGY Marianne 2008. A tabu születése. In: Bereczki András–Csepregi Márta–Klima László (szerk.) *Ünnepi írások Havas Ferenc tiszteletére*. Uralisztikai tanulmányok 18. ELTE Finnugor Tanszék–Numi-Törem Alapítvány, Budapest, 69–79.
- BELL, Catherine 2009. *Ritual Theory, Ritual practice – Ritual and Power*. Oxford University Press, New York
- BHARIYA, Aru 2013. Menstruation, Religion and Society. In: *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 3. No. 6.
- BOBEL, Chris 2010. *New Blood – Third-Wave Feminism and the Politics of Menstruation*, Rutgers University Press – New Brunswick, New Jersey and London
- BROWN, Joseph E. 2004. *A szent pipa*. Az oglala szüük hét rítusa Fekete Jávorszarvas elbeszélésében. Osiris, Budapest
- BROWN, Judith K. 1963. A Cross-Cultural Study of Female Initiation Rites. In: *American Anthropologist*, New Series, Vol. 65, No.4, 837–853.
- DEÁKY Zita 2005. A női tisztaság és tisztátalanság különböző aspektusai Magyarországon. In: *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 13.*, Kolozsvár
- DOUGLAS, Mary 2001. *Purity and Danger. Ritual Uncleaness*. Routledge, London–New York
- DOUGLAS, Mary 2003. *Rejtett jelentések*. Osiris, Budapest
- FORRAI Judit 2011. Szexuális beavatási szertartások, szexuális kapcsolatok alakulásának történetéből. In: *Kaleidoscope*, Vol. 2., No.2., 52–67.
- FRAZER, G. James 1993. *Az Aranyág*. Századvég, Budapest

- FREUD, Sigmund 1994. *Totem és tabu*. Göncöl, Budapest
- GENNEP, Arnold von 2007. *Átmeneti rítusok*. L'Harmattan, Budapest
- HUFNAGEL, Glenda L. 2012. *A History of Women's Menstruation from Ancient Greece to the Twenty-First Century*. The Edwin Mellen Press, New York
- KORÁN (ford. Simon Róbert) 1998. Helikon, Budapest
- LAWS, Sophie 1990. *Issues of Blood – The Politics of Menstruation*. Macmillan Press, London
- MONTGOMERY, E. Rita 1974. A Cross-Cultural Study of Menstruation, Menstrual Taboos and Related Social Variables. In: *Ethos*, Vol. 2., No. 2, 137–170.
- NATHANIEL, Camelia 2016. *Menstruation is not a taboo, but a power of women*. <http://www.thesundayleader.lk/2016/03/06/menstruation-is-not-a-taboo-but-a-power-for-women/> (2016. 10. 12.)
- NEWTON, Louise Victoria 2016. *Everyday Discourses of Menstruation: Cultural and Social perspectives*. Palgrave Macmillan, United Kingdom, 93–112.
- PÁL József–ÚJVÁRI Edit 2001. *Szimbólumtár*. Balassi, Budapest
- PLINIUS, C. Secundus 2013. *Naturalis Historis. Természetrájt XXVIII–XXXII*. Orvosságok állatokból. Quintus, Szeged
- PLINIUS, Idősebb 2014. *Természetrájt VII–VIII*. Az emberről és a szárazföld élőlényeiről. Kalligram, Budapest
- SIMON Róbert 2003. *A vallástörténet klasszikusai*. Osiris, Budapest, 346–358.
- SMITH, Katherine 2014. *The Secret Power of Your Period Revealed*. <http://menstrual-cup.co/the-secret-power-of-your-period-revealed/> (2016. 10. 05.)
- SZENT BIBLIA (ford. Károli Gáspár) 2010. Magyar Bibliatársulat, Budapest
- TURNER, Victor 1977. *The Ritual Process-structure and Anti-structure*. Cornwell University Press, New York, 94–108.
- TURNER, Victor 2002. *A rituális folyamat*. Osiris, Budapest
- ÚJVÁRI Edit 2015. „*Jelet hagyni*”. Vizuális alkotások és rítusok szemitikai elemzése. SZEK–JGYF Kiadó, Szeged
- VAN DER LEEUW, Gerardus 2001. *A vallás fenomenológiája*. Osiris, Budapest

Religious Purity of Women during their Menstrual Cycle

My paper discusses the ritual purity and impurity of women, especially during their menstruation cycle. The research is based on bibliographical data and does not only describe the main taboos connected to menstruating women in archaic societies, but also the different eras and religious traditions. The attitudes towards these women is also described, the main taboos, restrictions, traditions and furthermore, how these traditions and taboos represent women generally. The study distinguishes two major attitudes. The first one being when menstruating women are found dirty and dangerous; while, the second one when they are found strong and powerful. I will int-

roduce some examples of both these theories, so they can be easily differentiated while discussing this topic. I haven't only been using religious texts, but multiple works from authors in anthropology and feminism as well, and thus enriching my research. I would like to mention an anthropologist author, Joseph Brown and his work about the Oglala Sioux Indians; and Mary Douglas' work *Purity and Danger*, which is discussing the question of purity. These two literature pieces made a major impression in elaborating the depths/layers of my work. Woman, blood, and menstruation are symbols, that are either interesting in the aspects of religion and cultural anthropology. These symbols are surrounded by taboos, which are related to each other, sometimes in contradictions, and with different attitudes. Through my research, I will be highlighting some traditions, habits, and taboos that are connecting cultures with religions, and even so in analogical form, but can be found in the modern era. My study is based on a comprehensive research.

Keywords: menstruation, ritual purity, taboo, tradition, religious traditions, religion, women, modern taboos

Religijska čistoća žena tokom menstrualnog ciklusa

Rad se osvrće na ritualnu čistoću i nečistoću žena tokom menstrualnog ciklusa. Istraživanje se zasniva na bibliografske podatke i ne samo da opisuje glavne tabue povezane sa ženama u njihovim menstrualnim ciklusima u arhaičnim društvima, već se osvrće i na različite ere i religijske tradicije. Rad opisuje i ophođenje društva ka ženama, glavne tabue, restrikcije, tradicije, kao i način na koji ovi tabui i tradicije predstavljaju žene. Rad razlikuje dva glavna načina ophođenja. Prvi način se zasniva na viđenju da su žene tokom menstruacije opasne i nečiste, dok drugi smatra da su žene tokom ciklusa osnažene i moćne. Obe ove teorije se opisuju u radu. Izvori su religijski tekstovi, ali i dela autora antropologa, kao i feminista. Dela Džozefa Brauna i Meri Dagleasa su duboko uticala na rad. Žena, krv i menstruacija su simboli koja su interesantna iz ugla religije i kulturološke antropologije. Ovi simboli su okruženi tabuima, koja su ili usko povezana i veoma slična ili kontradiktorna.

Ključne reči: menstruacija, ritualna čistoća, tabui, restrikcije, tradicije, običaji, kultura, religija, žena

Beérkezés időpontja: 2017. 12. 26.

Elfogadás időpontja: 2018. 02. 01.